

To Read, To Discover

Background to “The Last Mughal: The Fall of a Dynasty, Delhi, 1857” (Thai version)

To Read

In 2007, Penguin Books India published a very popular book in India “The Last Mughal: The Fall of a Dynasty, Delhi, 1857” authored by Western historian William Dalrympal. Later, in 2023, Matichon Publishing House published the Thai version titled “Dethronement & Desertation of Delhi”, translated by Suphatra Bhumiprabhas. As a researcher, for me, it was worth reading and gazing into Indian history in the context of the 1850’s, since 1858 was the last year of both the British East India Company and the Indian Muslim dynasty. It was the year of transition into the era of the British Raj. However, readers who are unaware of the beginnings of the royal dynasty as well as of the British in India, will get an insight into the early royal dynasty and its fall.

In terms of appearance, both English and Thai versions look the same. As for the content, the book is divided into a preface and 12 parts. There’s a connection with regard to events in the preface and the 12th part, “The Last Mughal Emperor”, such as his departing India in 1858, his death in 1962 and the finding of his grave in Rangoon in 1991. Parts 1 - 11 cover events that fall between 1852 - 1857 divided as follow: Parts 1-2, 1852; Parts 3-10, 1856 – 1857; and Parts 11-12, 1858 (the City of Death, the Mughal Monarch).

In particular, for Parts 5 - 9, the Thai version of the book “Revenge and Reconciliation: Understanding South Asian History” (2008) is recommended, which was translated from the original book published in

2000 by Rajmohan Gandhi. This book will help provide the reader with foundation information on Indian history. Once having read deeply into the end of the dynasty, they will get a better understanding, without which the events surrounding the dethronement could be confusing, making it difficult to connect the dots.

The major land mass of India may be divided between the British, with their military base in Oudh, and the establishment of Lucknow city and Bihar state, and on the Indian side, the Red Fort, the royal capital of Agra, Uttar Pradesh State and Delhi.

In addition, critics have deliberated over comparing the English names and year of events presented in the book “An Advanced History of India” (Majumdar, Raychaudhuri, & Datta, 2009), a work by Indian historians which was first published in 1960 by Macmillan publishing house, London.

To know (the context of Indian history)

Concerning the English language naming of the dynasty, the name is transliterated in various forms such as, Mongol, Moghul and Mughal. As to which one is preferable depends upon original references, by whom, and in accordance with what standards. But in the Thai version, the name of the dynasty and year is not mentioned (on the cover), relying solely on the symbol of the throne instead.

For example, in the 1960 volume, the dynasty and empire is referred to as “Mughul”, which is spelt as मुगल in Hindi, but when referring to Genghis Khan, it is “Mongol”. Meanwhile, on page 727 of

the Sikh holy scripture Sri Guru Granth Sahib (1708), in the Gurmukhi script of the Punjabi language, it is written as ਮਗੋਲ (Magol) but often translated as “Mughal”.

In Thai documents, the book title “Mughals, the World Renowned Dynasty” is used, whereas in the translated books “Revenge and Reconciliation”, the word “Moghul” is used, even though it is spelled as “Mughal” in the original publication. In critiques as well as Sikh documents, as here, “Mughal” is preferred.

Historical context: In concerning the regular foreign invasions of India since the 13th century, six Muslim dynasties have conquered the Yamuna river basin, the two main ones being the Lodhi Dynasty under the Sultanate, of which the last throne was between 1517 – 1526, and the last dynasty, the Mughals, which was established by Emperor Babur in 1526 with an army hailing from the Kabul basin. Babur’s soldiers swept through Punjab towards the Yamuna, overthrowing the Lodhi Sultanate at Agra with the Red Fort as the center. Hence the word “throne” is specifically used for the Mughal Dynasty and not for other dynasties before 1526. Later, the term Mughals become used as synonym for Muslims.

Administrative context: The Mughals organized their governance into subhas for provinces, sarkars for districts and subhadars for administrators in highest position as governors, with royal kin bestowed with the title of “Nawab” to govern the affairs.

The Royal Court was the highest level of administration known as “durbar”. There are versions translations of this into Thai, depending on the type of executive power. For example, civil administration was translated as the royal hall or pavilion.

The word “fort”, later known as “qila” means a small town serving as a royal base, with durbar as a part of it. The fort was built from red sand stone which later became its specific name. In the book it is called “Lal Qila” where “lal” means red (like pomegranate). In the Thai version, it is referred to as the Royal Red Fort Palace.

In context of the early Mughal Dynasty 1526-1658 (132 years), following the death of Emperor Babur in 1530, a royal funeral was held. A decree was made to return his body to Kabul, where the funeral was held again with his bones, and a mausoleum was built under the name Bagh-e-Babur or Garden of Babur, which contains the royal journal known as “Babur Nama” (with Dilip Hiro as editor in 2006).

In 1538, during the reign of the 2nd emperor Humayun (1530 - 1556), the Delhi Fort (old fort) was built, and Delhi Durbar was established in 1555. Nearby was built Humayun’s Tomb as a garden (bagh) in 1570, the first of its kind in India. Therefore, as the tomb of the first emperor is not in India, Humayun’s Tomb was the first dynasties memorial in India. This is the reason for which the last emperor visited Humayun’s Tomb before leaving India.

The reign of the third emperor, Akbar (1556 - 1605), was praised as the golden age of the Mughals, who proceeded to reform the subha, effective till the end of the Mughal Era.

During the reign of the 5th emperor Shah Jahan (1628 - 1658), the Taj Mahal was built on the banks of the Yamuna River in Agra. The Red Fort was built in 1638, and the capital was shifted to Delhi – with the Jama Masjid being built in the 1650’s, making it the 7th city, Shah Jahanabad (the suffix “-abad” was added to city names during the Mughal era).

Of the eight cities built in the vicinity of Delhi to serve as capital in those periods, seven were built by Muslims of foreign descent. Beginning from the first being Lalkot or Red Fort in Southern Delhi (Kot for frontier cities) to the seventh city of the Mughals albeit the eighth city, New Delhi, built by the British, developed after 1857. And after World War I, India Gate was built, until 1911 was shifted from Calcutta (West Bengal) to Delhi.

The last two thrones comprised the 19th emperor, Akbar II, who, having the same name as the third emperor, was called Akbar Shah. Akbar II was father of the 20th emperor Bahadur II, who also used the same name as the 8th emperor, Bahadur Shah I, so he was known as Bahadur Shah Zafar, with Zafar meaning victory.

The Red Fort of Delhi

The 7th city center, currently Central Delhi, is known as Purana Delhi or Old Delhi. City development divided the area into two zones – within the fort and outside the fort.

Within the fort is divided into four important areas, namely (a) durbar- Royal Court, (b) bagh – garden, (c) deewaan, similar to durbar, also an administrative title at minister level, and (d) gate, such as the north western Lahori Gate of Lahore in Punjab, a princely city; the far north Kashmiri Gate in Kashmir, which is a public gate; and the southern Delhi gate, the Ajmeri Gate of Rajasthan.

Outside the Red Fort, on the opposite side, is the Chowk, meaning square, which is a bazaar or marketplace connecting to a ghat (port or ritual bathing place). A royal port is called Raj Ghat. The main square is called Chandni Chowk (Moonlight Square). It is divided into three zones: (i) Jama Masjid, built by the 5th emperor between 1650 – 1656 and later became Urdu Bazaar. Its main attraction is the Gurdwara of the 9th Sikh Guru, built during the reign of the fourth emperor; (ii) Johari Bazaar which includes Delhi City Hall, and Ghanta Ghar clock tower or built in the 1870's; and (iii) the Fatehpuri Masjid, meaning mosque of the victorious city, located at the western most reaches of the city.

Conclusion

This article highlights some key events and describes important places of the early Mughal Era that may be helpful for the reader of Dalrymple's "The Last Mughal". The references will clarify certain historical, political, administrative and even linguistic perspectives recounted in the book. One comes to know the cause related to the Mughal travel route in Old Delhi towards the end of the Mughal era. The important places include: Laal Qila-The Red Fort; Chowk-Chandni Square; and Humayun's Tomb (the second emperor). The British were able to develop a military base in the Oudh area, which later developed into the city of Lucknow and the establishment of the state of Bihar. Therefore, the events during the reign of the 20th emperor was the last of the Mughals that triggered riots resulting in the termination of the East India Company and the beginning of the British Raj (1858 - 1947).

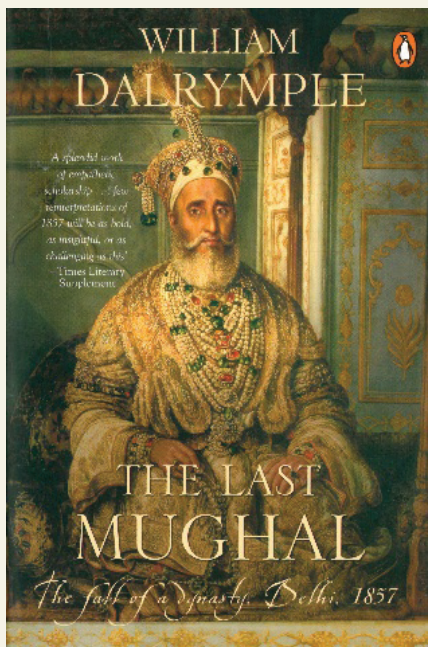

Photo i : The book cover (scanned from the original)

Photo ii : The Red Fort (Lal Qila) in Agra, Uttar Pradesh.
A World Heritage site by UNESCO in 1984.
(Photo taken 2010)

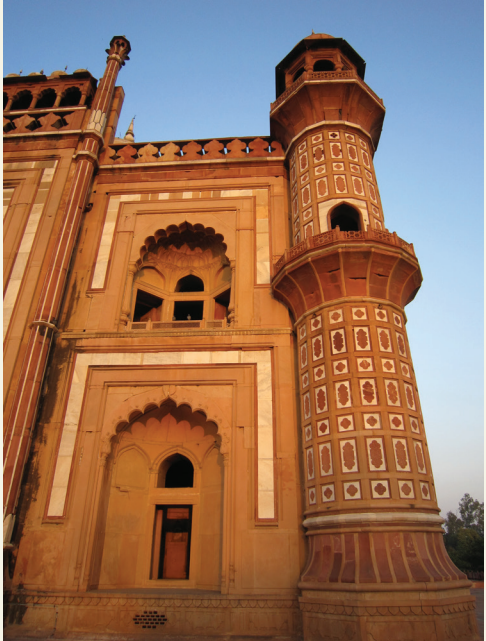

Photo iii : Humayun's Tomb (2nd emperor) Delhi. Built in 1570. Considered as Mughal Monument,
registered as World Heritage site by UNESCO in 2016.
(Photo taken 2010)

เมื่ออ่านแล้ว ก็จะได้ค้นพบ

(รู้สึกถึงเบื้องหลัง “เมื่อบัลลังก์ล่ม เดลีร้าง” ฉบับแปลภาษาไทย)

ปกหนังสือเทียบคู่ฉบับภาษาไทย และภาษาอังกฤษ (สแกนจากเล่มจริง)

เมื่ออ่าน

เมื่อ ค.ศ. 2007 สำนักพิมพ์ Penguin Books India ได้เผยแพร่หนังสือเรื่อง “The Last Mughal: The Fall of a Dynasty, Delhi, 1857” ผลงานของ William Dalrymple นักประวัติศาสตร์ชาวตะวันตก ถือเป็นเล่มที่มีชื่อเสียงในอินเดีย ต่อมา ค.ศ. 2023 สำนักพิมพ์มติชนได้เผยแพร่ฉบับภาษาไทย “เมื่อบัลลังก์ล่ม เดลีร้าง” แปลโดย สุพัทธรา ภูมิประภาส สำหรับข้าพเจ้าเป็นผู้วิจารณ์ ถือว่าน่าอ่าน น่าเฟื่องพิศประวัติศาสตร์อินเดีย แสดงบริบทศวรรษ 1850 ซึ่ง ค.ศ. 1858 เป็นปีสุดท้ายของบริษัทยุโรปอินเดียตะวันออก และราชวงศ์มุสลิมอินเดีย เป็นปีที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยบริติชราช อย่างไรก็ดี ผู้อ่านที่ไม่ทราบข้อมูลในต้นราชวงศ์และต้นเรื่องของชาวอังกฤษในอินเดีย ก็จะได้รับอรรถรสยิ่งขึ้น ในที่นี้เลือกเชื่อมโยงต้นราชวงศ์ให้เห็นเป็นลำดับ

องค์ประกอบของเล่ม ในด้านรูปลักษณะนั้น เป็นรูปแบบเดียวกันทั้งฉบับภาษาอังกฤษ (578 หน้า) และฉบับภาษาไทย (703 หน้า) ส่วนในด้านเนื้อหาแบ่งเป็นบทนำกับเรื่อง 12 ตอน เหตุการณ์ของบทนำกับตอนที่ 12 *กษัตริย์โมกุลองค์สุดท้าย* อธิบายผูกโยงกัน ได้แก่ ค.ศ. 1858 การออกจากอินเดีย ค.ศ. 1862 การมรณกรรม และ ค.ศ. 1991 การค้นพบหลุมพระศพที่ร้างร้าง ดังนั้น ตอนที่ 1-11 เป็นเหตุการณ์ ค.ศ. 1852 – 1857 แบ่งเป็น (ก) ช่วงที่ 1 ค.ศ. 1852 ตอนที่ 1-2 *ขุนบนกระดาศหมากรุก ผู้ศรัทธาและคนนอกกริต* (ข) ช่วงที่ 2 ค.ศ. 1856 – 1857 ตอนที่ 3-10 *ดุลยภาพที่น่ากังวล พายุคืบใกล้ อาญาแห่งอัลลฮอฮู วันแห่งหายนะและการจลาจล จุดล่อแหลม เลือดล้างเลือด วิฤตการณ์พลิกผัน ยิ่งทุกคน* (ค) ช่วงที่ 3 ค.ศ. 1858 ตอนที่ 11-12 *เมืองแห่งความตาย กษัตริย์โมกุลฯ*

เฉพาะตอนที่ 5-9 เสนอให้อ่านหนังสือ “ล้างแค้นกับสมานฉันท์ : สู่ความเข้าใจประวัติศาสตร์เอเชียใต้” (พ.ศ. 2551) โครงการจัดพิมพ์คปไฟแปลจาก “Revenge and Reconciliation: Understanding South Asian History” (ค.ศ. 2000) โดยราชโมฮาน คานธี แปลโดย ทวีศักดิ์ เผือกสม และ ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม บรรณาธิการ ษัตรา ชมะวรรณ มุกดาวิจิตร เล่มนี้จะช่วยปูพื้นฐานประวัติศาสตร์อินเดีย เมื่ออ่านเจาะลึกถึงการสิ้นสุดราชวงศ์แล้ว ก็จะได้อรรถรสยิ่ง เนื่องจากฉบับบัลลังก์ล่มฯ เป็นเรื่องที่สลับไปมา อาจเชื่อมโยงได้ยาก

สำหรับพื้นที่หลักในอินเดีย แบ่งเป็น ฝ่ายอังกฤษ มีฐานทัพที่เซตอวัวร์ (เออร์) เป็นพัฒนาการเมืองล็กเนา รัฐพิหาร ฝ่ายอินเดียก็คือ บ่อมแดงและราชสำนักอัครา รัฐอุตตรประเทศ กับกรุงเดลี

นอกจากนี้ ผู้วิจารณ์ยังได้พิจารณาเทียบชื่อภาษาอังกฤษและปีเหตุการณ์จากหนังสือ “An Advanced History of India” (Majumdar, Raychaudhuri, & Datta, 2009) ผลงานของคณะนักประวัติศาสตร์ชาวอินเดีย ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1960 สำนักพิมพ์ Macmillan กรุงลอนดอน

เมื่อรู้ (บริบททางประวัติศาสตร์อินเดีย)

บริบทชื่อเรียกราชวงศ์ ตามภาษาอังกฤษสะกดชื่อจากพหุภาษา ได้แก่ Mongol (มองโกล) Mogul (โมกุล) และ Mughal Mughul (มุคัล/มุซัล) ขึ้นอยู่กับกรเลือกใช้ว่าจะตามภาษาใด ฝ่ายใดเรียก นิยมเรียกตามใคร แต่ชื่อฉบับภาษาไทยไม่แสดงชื่อราชวงศ์และปี (บนปก) อาศัยเฉพาะสัญลักษณ์เพียงประการเดียว

ขอยกตัวอย่างชื่อเรียกเป็นองค์ประกอบดังนี้ ในฉบับประวัติศาสตร์ฯ (ค.ศ. 1960) กล่าวถึงชื่อราชวงศ์และอาณาจักรด้วย Mughul (มุคัล) ซึ่งอินดีเขียน **मुग़ल** แต่การกล่าวถึงเจงกิส ข่าน จะเรียก Mongol (โมกุล) ส่วนศาสนาสิกข์ พระมหาคัมภีร์คุรุครันท์ซาฮิบ องค์ 727 (ค.ศ. 1708) อักษรคุรมุขีภาษาปัญจาบเขียน **ਮਹਲ**¹ คือ Magol (มะโกล) แต่นิยมแปล Mughal (มุคัล) และ Mogul (โมกุล) ทว่าสำเนียงท้องถิ่นออกเสียงมุคัลก็มี

เอกสารภาษาไทยนั้น เมื่อพิจารณาจากชื่อหนังสือ “มุคัล ราชวงศ์บันลือโลก” (เพ็ชรี สุมิตรธา, 2554) ก็จะได้เห็นคำว่ามุคัล ส่วนฉบับล้างแค่นั้น กับฉบับบัลลังก์ลุ่มฯ ใช้คำว่าโมกุล แม้ว่าต้นฉบับภาษาอังกฤษใช้ Mughal (มุคัล) ก็ตาม สำหรับผู้วิจารณ์จะใช้คำว่ามุคัลกับเอกสารของศาสนาสิกข์ รวมถึงในที่นี้ด้วย

บริบทประวัติศาสตร์ กรณีชาวต่างประเทศที่เคยเข้ายึดครองอนุทวีปอินเดียและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง หากนับตั้งแต่ทศวรรษ 1210 เป็นต้นมา ราชวงศ์มุสลิมเคยเข้ายึด

ครองลุ่มน้ำยมุนารวม 6 ราชวงศ์หลัก โดยสองราชวงศ์หลังคือ (ก) ราชวงศ์โลธิ ปกครองด้วยระบบสุลต่าน บัลลังก์สุดท้ายช่วง ค.ศ. 1517 – 1526 (ข) ราชวงศ์สุดท้ายคือ มุคัลสถาปนาโดยจักรพรรดิบาบุร์ ค.ศ. 1526² ยกทัพจากลุ่มน้ำคาบูล ผ่านปัญจาบสู่ลุ่มน้ำยมุนา ล้มราชวงศ์โลธิแล้วครองราชย์ ณ ราชสำนักอัครา บ่อมแดงเป็นศูนย์กลางการปกครอง ดังนั้นการใช้คำว่าบัลลังก์จึงจำเพาะว่าราชวงศ์มุคัล ไม่ใช่ราชวงศ์อื่นก่อน ค.ศ. 1526 ภายหลังชื่อมุคัลก็เท่ากับชาวมุสลิม

บริบทการปกครอง ราชวงศ์มุคัลจัดระบบรัฐแบ่งเป็นระดับสุบาเป็นเขต จังหวัด ระดับसरकारเป็นอำเภอ สุบาदारเป็นผู้ปกครองสูงสุด ผู้ว่าราชการ โดยโปรดให้เชื้อพระวงศ์ที่ดำรงตำแหน่งนوابไปปกครอง

การปกครองสูงสุดคือ ราชสำนัก เรียกว่าดาร์บารหรือออกเสียงตามพหุภาษาว่า ดูบาร ดูเบอร์ ฯลฯ ภาษาไทยแปลได้หลายบริบทตามลักษณะอำนาจ เช่น (ก) การว่าราชการ การออกมหาสมาคม แปลว่า ท้องพระโรง พลับพลาที่ประทับ (ข) การว่าคดีความ แปลว่า ศาล ดังนั้น จึงเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครองหรือพระราชอำนาจ ในฉบับบัลลังก์ลุ่มฯ กล่าวถึงอัคราดาร์บารกับเดลีดาร์บารที่บ่อมแดง (Red Fort) ทั้งสองแห่ง

คำว่าบ่อม (fort) เรียกว่าซิลลา ภายหลังเรียกกิลลา มีลักษณะเป็นเมืองขนาดเล็ก เป็นเขตพระราชฐาน ดาร์บารเป็นส่วนหนึ่งในนั้น ในเล่มกล่าวถึง ลาล ซิลลา (Lal Qila) ซึ่งลาลแปลว่าแดง (แบบทับทิม) บ่อมสร้างด้วยหินทรายแดง ภายหลังกลายเป็นชื่อเฉพาะ ฉบับบัลลังก์ลุ่มฯ เรียกชื่อนวังกับบ่อมว่า พระราชวังบ่อมแดง

บริบทต้นราชวงศ์มุคัล ช่วง ค.ศ. 1526 – 1658 (132 ปี) เมื่อจักรพรรดิบาบุร์สิ้นพระชนม์ ค.ศ. 1530 และจัดพิธีถวายพระเพลิง ทว่าเคยมีรับสั่งให้นำพระศพกลับกรุงคาบูล จึงจัดพิธีอีกครั้งกับพระอัฐิและสร้างสุสาน ณ กรุงคาบูล ชื่อ **บาฆ-อี-บาบุร์** หรืออุทยานแห่งบาบุร์ (บาฆ-อุทยาน) รวมถึงบันทึกจักรพรรดิชื่อ **บาบุร์ นามา** (BABUR NAMA: Journal of Emperor Babur บรรณาธิการโดย Dilip Hiro ค.ศ. 2006)

1 ได้บันทึกบริบทก่อน ค.ศ. 1526 ช่วงการยกทัพของราชวงศ์มุคัลผ่านดินแดนปัญจาบ

2 (ก) กรณี 331 ปี นับช่วง ค.ศ. 1526 – 1857 (ข) หากพิจารณาจากพระราชอำนาจ 213 ปี นับช่วง ค.ศ. 1526 – 1739

สมัยจักรพรรดิที่ 2 สุมาเยน (ค.ศ. 1530 – 1556) โปรดให้สร้างป้อมกรุงเดลี (ป้อมเก่า) ค.ศ. 1538 และสถาปนาเดลีดรรบ ค.ศ. 1555 ไกลกันนั้น ค.ศ. 1570 ได้สร้างสุสานสุมาเยนเป็นแบบบาซแห่งแรกในอินเดีย ดังนั้น สุสานของปฐมจักรพรรดิจึงไม่มีในอินเดีย สุสานสุมาเยนจึงเป็นแห่งแรกประจำราชวงศ์ในอินเดีย เป็นอนุสรณ์สถานเหตุนี้จักรพรรดิลำดับสุดท้ายต้องไปแสดงตนที่สุสานสุมาเยนก่อนจากอินเดีย

สมัยจักรพรรดิที่ 3 อักบร์ (ค.ศ. 1556 – 1605) เป็นสมัยที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นยุคทองของราชวงศ์มุกัล โปรดให้ปฏิรูประบบสุบา ค.ศ. 1572 – 1580 แบ่งใหม่เป็น 12 สุบา และมีผลสืบต่อมาจนถึงปลายราชวงศ์

สมัยจักรพรรดิที่ 5 ชาห์ จาฮาน (ค.ศ. 1628 – 1658) ผนริมน้ำแม่น้ำยมูนา โปรดให้ก่อสร้างสุสานตาช มฮัลที่เมืองอักรา ส่วนเดลีโปรดให้สร้างป้อมแดง ค.ศ. 1638 แล้วย้ายราชสำนักไปเดลี และสร้างจามามัสยิดในทศวรรษ 1650 ทำให้กลายเป็นเมืองที่ 7 ชาห์จาฮานาบาด (ชื่อเมืองลงท้ายด้วย -อบาด ในสมัยราชวงศ์มุกัล)

อนึ่ง เมืองทั้งแปดในกรุงเดลีที่สร้างตามยุคสมัยนั้น เจ็ดเมืองสร้างขึ้นโดยชาวต่างประเทศที่เป็นมุสลิม เริ่มจากเมืองที่ 1 ลาลโกฐหรือป้อมแดงในเขตเดลีใต้ (โกฐ ลักษณะเป็นเมืองหน้าด่าน) จนถึงเมืองที่ 7 ของราชวงศ์มุกัล ทว่าเมืองที่ 8 นิวเดลี สร้างโดยชาวอังกฤษ พัฒนาขึ้นหลัง ค.ศ. 1857 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้สร้างประตูอินเดียกระทั้ง ค.ศ. 1911 ย้ายจากเมืองกัลกัตตา (รัฐเบงกอลตะวันตก) มายังกรุงเดลี

สองบัลลังก์สุดท้ายคือจักรพรรดิที่ 19 อักบร์ที่ 2 ใช้ชื่อเดียวกับจักรพรรดิที่ 3 จึงเรียกขานว่า อักบร์ ชาห์ เป็นพระบิดาของจักรพรรดิที่ 20 บฮาดูร์ ชาห์ที่ 2 ซึ่งใช้ชื่อเดียวกับจักรพรรดิที่ 8 บฮาดูร์ ชาห์ที่ 1 จึงเรียกขานว่า บฮาดูร์ ชาห์ ซฟร์ ซึ่งคำว่า ซฟร์ (Zafar) แปลว่า ชัย แต่ในฉบับบัลลังก์ล่มฯ เขียนเป็นซาฟาร์

ป้อมแดงกรุงเดลี ศูนย์กลางเมืองที่ 7 ปัจจุบันเป็นเขตเดลีกลาง เรียกว่าปูรานีเดลีหรือเดลีเก่า พัฒนาการเมืองได้แบ่งเป็นบริเวณภายในและภายนอกป้อมแดง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกกล่าวถึงในฉบับบัลลังก์ล่มฯ ดังนี้

ภายในป้อมแดง แบ่งพื้นที่สำคัญเป็น (ก) ดรรบารราชสำนัก (ข) บาซ-อุทยาน (ค) ดิวาน กรณีใช้กับสถานที่มีนัยเดียวกับดรรบาร และเป็นชื่อเรียกตำแหน่งผู้ปกครองคล้ายการว่าการกระทรวง (ง) ประตู ยกตัวอย่างที่สำคัญ พายัพิติเป็นประตูหลวงลาโฮร์สู่เมืองลาฮอร์ ปัญจาบ เป็นเมืองลูกหลวง ประตูกัศมีร์สู่เหนือสุดที่เมืองกัศมีร์ เป็นประตูสาธารณะ ส่วนทักษิณวิถีก็คือประตูเดลี ประตูอชเมร์สู่รัฐราชสถาน

ภายนอกป้อมแดง เป็นพื้นที่ตรงข้ามคือ จ็อก แปลว่าลานจัตุรัส มักเป็นบาซาร์หรือตลาด เชื่อมไปฆาฏู หรือท่าเรือท่าอาบนำ กรณีท่าหลวงเรียกว่าราชฆาฏู โดยพื้นที่ใหญ่คือจัตุรัสจันนี (แสงจันทร์) ออกเสียง *จันนี* จ็อก แบ่งเป็น 3 โซนคือ (ก) จามามัสยิด จักรพรรดิที่ 5 โปรดให้สร้างช่วง ค.ศ. 1650 – 1656 ต่อมาก็มียุทธบาซาร์ (ภาษาอูรดูผสมระหว่างภาษาสันสกฤตกับภาษาเปอร์เซีย) จุดเด่นเป็นคุรุทวาราคูรุศาสตางคที่ 9 ศาสนาสิกข์ในสมัยจักรพรรดิที่ 4 (ข) โจฮรีบาซาร์ เป็นศาลว่าการกรุงเดลี หอนาฬิกาหรือธันฐาฆร์ที่สร้างหลังทศวรรษ 1870 (ค) ทิศตะวันตกสุดคือ มัสยิดฟาเตห์ปूरี่ แปลว่ามัสยิดแห่งชัยชนะ

สรุป

บทความนี้ได้ทำหน้าที่ย่อลำดับเหตุการณ์และแสดงสถานที่สำคัญของช่วงต้นราชวงศ์มุกัลหรือช่วงศตวรรษแรก ถือว่าเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านหนังสือดังกล่าว จะเชื่อมโยงให้เข้าใจอินเดียในมิติประวัติศาสตร์ มิติการเมืองการปกครองและมิติภาษาพอสังเขป ได้รับอรรถรสจากการอ่านยิ่งขึ้น ได้ทราบถึงเหตุผลที่เชื่อมโยงกับการเส้นทางสัญจรของราชวงศ์มุกัลในเดลีเก่าของช่วงปลายราชวงศ์ บริเวณที่สำคัญคือ ลาลฆิลา-ป้อมแดง จันนีจ็อก-จัตุรัสจันนี สุสานอุทยานสุมาเยน (จักรพรรดิที่ 2) ขณะที่ฝ่ายอังกฤษได้พัฒนาฐานทัพที่เขตอาวัร์ ก็เป็นพัฒนาการของเมืองล็กเนาวิ รัฐพิหาร ดังนั้น เหตุการณ์ของจักรพรรดิที่ 20 เป็นราชวงศ์มุกัลสุดท้าย ที่เกิดเหตุจลาจล จนส่งผลให้ต้องยุติบริษัทของอังกฤษ แต่ก็เป็น การเริ่มต้นสมัยบริติช ราช (ค.ศ. 1858 – 1947)

รายการอ้างอิง

Dalrymple, William. (2007). **The Last Mughal: The Fall of a Dynasty, Delhi, 1857.** Haryana: Penguin Books India.

Hiro, Dilip. (2006). **BABUR NAMA: Journal of Emperor Babur.** New Delhi: Penguin Classics.

Majumdar, R.C., Raychaudhuri, H.C. and Datta, Kalikinkar. (2009). **An Advanced History of India.** 4th ed. Chennai: Macmillan India Press.

เพ็ชรี สุมิตรา. (2554). มุคัล ราชวงศ์บันลือโลก. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ1991.

ราชโมฮาน คานธี. ทวีศักดิ์ เผือกสม และ ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม, แปล, รัชรา ชมะวรรณ มุกดาวิจิตร บรรณาธิการ. (2551). **ล้างแค้นกับสमानันท์ : สู่วามเข้าใจประวัติศาสตร์เอเชียใต้.** กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

สุพัตรา ภูมิประภาส. (2566). **เมื่อบัลลังก์ล่ม เติร์ร้าง.** กรุงเทพฯ: มติชน.

ดิวาน ภายในป้อมแดง กรุงเดลี
สำหรับการออกมหาสมาคมของจักรพรรดิ
ได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกโลก องค์การยูเนสโก ค.ศ. 2007
(ภาพถ่าย ค.ศ. 2010)

ป้อมแดง (ลาลขีลา) เมืองอักรา รัฐอุตตรประเทศ
ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกขององค์การยูเนสโก ค.ศ. 1984
(ภาพถ่าย ค.ศ. 2010)

สุสานอุทยานสุมาเยน (จักรพรรดิที่ 2) กรุงเดลี
สร้างขึ้น ค.ศ. 1570 ถือเป็นอนุสรณ์สถานราชวงศ์มุคัล
ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ขององค์การยูเนสโก
ค.ศ. 2016 (ภาพถ่าย ค.ศ. 2010)